

УДК 373.2.011.3-051:005.963(477)

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi60.688>Примакова В. В.,
orcid.org/0000-0002-8914-6748

МОДЕРНІЗАЦІЙНИЙ ЕТАП ПЕРІОДИЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УКРАЇНІ: РОЗШИРЕННЯ ХРОНОЛОГІЧНИХ МЕЖ

Стаття присвячена характеристиці третього (модернізаційного) етапу періодизації розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні. Опрацювання сучасної науково-педагогічної літератури з теми, архівних джерел, нових нормативно-правових документів, урахування впливу певних чинників і тенденцій дало змогу ширше розглянути нинішні проблеми розвитку післядипломної освіти на території України.

Трансформація її мети і завдань, зміни в структурі та методології, поступове розширення функцій і напрямків діяльності спричинили появу нових продуктивних форм організації системи, характерних для періоду від початку ХХІ століття до сьогодення. У цей період уже яскраво простежуються передумови та нові підходи до розбудови післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні, що дало змогу додатково виокремити його етапи.

У статті репрезентовано критерії та показники розробленої автором періодизації та відповідно визначено та стисло схарактеризовано виокремлені раніше етапи та підетапи. Обґрунтовано потребу розширення хронологічних меж третього періоду, зокрема додано ще один підетап.

Вивчення джерельної бази показало, що період від 2012 до 2016 року не мав суттєвих змін і трансформацій у діяльності закладів як шкільної, так і післядипломної освіти за переважною більшістю показників. У зазначені роки в контексті екологізації освіти продовжувалися пошуки нових механізмів, стратегій розвитку вітчизняної післядипломної педагогічної освіти. Водночас одним із негативних чинників впливу на розбудову системи названо початок війни 2014 року, у результаті чого було трансформовано систему роботи з дипломованими педагогами трьох потужних регіонів України – Донецької, Луганської областей та Автономної республіки Крим. Уже тривалий час по суті зруйновано та до сьогодні належним чином не відновлено діяльність значущих структурних компонентів освітньої системи, які були релоковані в інші міста України й перебувають, хоча і за підтримки держави, у складних умовах невизначеності.

Із розширенням хронологічних меж науковий пошук охоплює тепер період від 1948 року до сьогодення. Тому перспективними вважаємо виокремлення й обґрунтування сучасного етапу (етапів) періодизації розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні.

Ключові слова: післядипломна освіта, вчителі початкових класів, періодизація, етапи розвитку, тенденції розвитку.

Постановлення проблеми. Реформування освітньої галузі, одним із головних принципів якого є навчання педагога впродовж життя, на різних етапах її розвитку залишається актуальним. Продовжуються пошуки механізмів ефективно організації освітнього процесу початкової школи в умовах, що постійно ускладнюються. Формуються нові концепції, спрямовані на реалізацію конструктивних ідей розвитку післядипломної педагогічної освіти. З огляду на реалії сучасного життя, підвищення рівня кваліфікації педагогічних працівників нині відбувається під впливом інших, не завжди очікуваних, раніше не прогнозованих чинників. Сьогодні, коли країна живе

в екстремальних умовах, детермінованих війсьними подіями, освіта зазнає багато серйозних проблем, що потребують негайного вирішення. Найскладнішими з них є проблеми компенсації освітніх втрат, яких зазнали не тільки учні, вихованці, здобувачі освіти, а і їх батьки, освітяни (педагогічні працівники, керівники закладів освіти різних типів та т. ін.). Їх вирішенню сприятиме реактуалізація продуктивного досвіду минулого в розбудову вітчизняної освіти.

У дисертаційному дослідженні «Розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (1948-2012 рр)» (2016 р.) нами було визначено й обґрунтовано періодизацію та висвітлено результати ретроспективного аналізу розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів у широких хронологічних межах [6]. Під впливом динамічних змін, що відбулися і продовжують відбуватися в Україні, нинішня картина суттєво змінилася. Зазначені зміни частково поширилися і в контексті виокремлених нами етапів періодизації.

Початок упровадження чергової освітньої реформи, пандемія, повномасштабне вторгнення окупантів на територію країни істотно відбилися на якості освіти, що призвело до суттєвих ускладнень. Зазначене вплинуло на характер змін у функціонуванні всіх ступенів неперервної освіти в Україні, зокрема й післядипломної. Це спонукало нас продовжити дослідження і проаналізувати подальші події, виокремивши етапи розвитку системи післядипломної педагогічної освіти в розширених хронологічних межах (від 2012 до 2025 року). З цією метою ми застосували критерії та показники, раніше розроблені для аналізу розвитку післядипломної освіти в Україні періоду від 1948 до 2012 років. Це допомогло простежити певні позитивні й негативні зрушення, які відбулися в післядипломній освіті в аналізований період.

Аналіз досліджень. Сучасні вчені продовжують вивчати механізми екстраполяції конструктивних прикладів історико-педагогічного досвіду в діяльність сучасної галузі неперервної педагогічної освіти. Теоретико-методологічні засади розвитку системи підвищення кваліфікації в післядипломний період на сучасному етапі висвітлено в працях В. Гладуша, І. Жорової, А. Кузьмінського, В. Олійника, Н. Протасової, Л. Семеновської, Г. Швед, О. Янкович та ін. Аналіз науково-педагогічної літератури, попри розробленість великого масиву напрацювань у зазначеному напрямі, дав змогу констатувати обмежену кількість публікацій стосовно розбудови післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні XXI століття. Ретроспективний аналіз її розвитку, починаючи від 2012 року й донині, сприятиме виявленню вдалих і слабких освітніх нововведень, що дасть змогу переглянути і скорегувати хронологічні межі третього періоду, уточнити його зміст і основні тенденції, продовжити пошук, щоб цілісно висвітлити позитивні й негативні сторони розбудови галузі для подальшого її функціонування в різних умовах.

Мета статті: проаналізувати й висвітлити проблеми розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів у період 2012–2016 рр.; на основі розроблених раніше критеріїв і показників виокремити наступні етапи періодизації, доповнивши ними розроблені раніше, що відображає специфіку досліджуваного процесу з його ризиками, проблемами, трансформаціями, конструктивними та деструктивними змінами нового етапу періодизації.

Викладення основного матеріалу. Післядипломну освіту вчителів розглядають як складник педагогічної освіти, зміст якої об'єднує історичний досвід вітчизняної освіти, її унікальну спадщину в поєднанні з результатами сучасних освітніх трендів щодо розбудови сучасної демократичної, доступної школи, а також потужний ресурс розвитку педагогічної компетентності фахівців, здатних до формування пізнавальної творчої активності здобувачів освіти, задоволення їх професійних потреб [2–4].

Студіювання сучасної науково-педагогічної літератури з теми, архівних джерел, нових нормативно-правових документів дало змогу ширше розглянути нинішні проблеми

розвитку післядипломної освіти на території України. Трансформація її мети і завдань, зміни в структурі та методології, поступове розширення функцій і напрямків діяльності спричинили появу продуктивних форм організації системи, характерних для періоду від початку XXI століття до сьогодення. У цей період уже яскраво простежувалася специфіка розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні, що дало змогу додатково виокремити його етапи.

Критеріями для окреслення періодизації є сукупність змін у таких показниках: мета освіти на різних етапах дослідження; зміна освітніх парадигм; динаміка розвитку педагогічної думки; ступінь забезпечення шкіл України педагогічними кадрами та якісний склад учителів початкових класів: рівень освіти, стаж, специфіка діяльності, перспективи професійного зростання; законодавча, нормативна база; реформування як початкової, так і післядипломної ланок освіти; роль і місце вчителів початкових класів у суспільстві; трансформація професіограми вчителя загальноосвітньої школи I ступеня; завдання, структура, методологія післядипломної освіти вчителів початкових класів; зміст початкового навчання та його вплив на зміст післядипломної освіти вчителів; спектр напрямків діяльності складових післядипломної педагогічної освіти [6].

Отже, нами було окреслено періодизацію розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні та виокремлено три якісно відмінні періоди:

Перший етап охоплював 1948-1970 роки (формувальний) – етап формування змісту післядипломної освіти вчителів початкових класів, що відбувався водночас із формуванням вітчизняної системи підвищення кваліфікації вчителів після затвердження положень про його обов'язковість та систематичність. Він містить два підетапи: 1) 1948–1963 рр., пов'язаний з нарощенням емпіричного досвіду організації підвищення кваліфікації в повоєнні роки; 2) 1964–1970 рр. – удосконаленням кваліфікації вчителів початкових класів у період тогочасних освітніх нововведень [5].

Межами другого етапу (теоретико-реформаційного) було визнано 1971–1990 роки. Це етап теоретизації змісту підвищення кваліфікації вчителів початкових класів та відповідної переорієнтації та перепідготовки вчителів в умовах освітніх змін: 1) 1971–1983 рр. – характеризує зміни змісту і методології підвищення кваліфікації вчителів, зумовлені переходом початкової школи на трирічний термін навчання; 2) 1984–1990 рр. – спроби реформування освітньої галузі і значні зміни в початковій шкільній освіті та післядипломній підготовці та перепідготовці її працівників [5].

Третій етап (модернізаційний) припадав на 1991–2012 роки. Він визначався як етап розбудови післядипломної освіти вчителів початкових класів, складника структури неперервної освіти України. Межами його підетапів було названо: 1) 1991–2001 рр., що визначалося загальними трансформаційними процесами в післядипломній педагогічній освіті України перших років незалежності; 2) 2002–2012 рр. – реконструкцією змісту і методології післядипломної освіти вчителів початкових класів в умовах інноваційних освітніх перетворень [5].

Характер змін кожного періоду був зумовлений також виявленими в результаті наукового пошуку позитивними й негативними тенденціями розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні та специфікою професійної діяльності вчителів початкових класів. Такий аналіз мав характер історико-наукової рефлексії для можливостей свідомої екстраполяції продуктивного досвіду в актуальний період функціонування освітньої галузі й ефективного розв'язання важливих освітніх проблем, забезпечуючи вдосконалення кожного педагога упродовж професійного життя, зростання рівня його професійної компетентності [5, с. 166].

Упродовж наступних років функції закладів розширювалися, можливості для професійного вдосконалення педагогів зростали, змінювались вимоги до рівня освіченості учнів в Україні та професіоналізму освітян. Було доведено потребу й потужний потенціал системи післядипломної освіти вчителів, що підтвердилося тривалістю ефективного використання установлених тоді форм покращення фахової підготовки педагогів, з одного

боку, та такими специфічними ознаками розвитку системи, як гнучкість і оперативність – з іншого.

Генетичний аналіз та антропологічний підхід дали змогу простежити еволюційний характер напрямків досліджуваної системи: від сукупності заходів із метою надання вчителів початкових класів відповідної кваліфікації, диплома (на етапі становлення методичної служби) до діяльності з підвищення і вдосконалення їхньої педагогічної майстерності, пізніше – сформованості системи післядипломної освіти та в перспективі – забезпечення якісної неперервної освіти) [5]. Водночас, прогнозуючи подальші дослідження історії розвитку української післядипломної педагогічної освіти (після 2012 р.), потрібно було окреслити напрямки подальшого функціонування системи, адже усвідомлення й урахування виявлених тенденцій мало потенціал окреслення шляхів удосконалення розвитку неперервної освіти в Україні майбутнього. З огляду на подальші події та їх вплив на функціонування закладів вітчизняної постдипломної освіти, та, враховуючи окреслені нами критерії й показники, вважаємо доцільним продовжити межі останнього на час дослідження періоду до 2016 року. Тобто на основі результатів наукового пошуку констатуємо можливість розширення хронологічних меж третього (модернізаційного) етапу розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні.

Підставами для цього стали висновки, отримані в результаті вивчення сучасної джерельної бази. Узагальнення матеріалів дослідження показало, що від 2012 до 2016 рр. продовжувалася активна робота щодо реконструкції змісту й методології післядипломної освіти вчителів початкових класів в умовах інноваційних освітніх перетворень [5]. Українська освіта вже стояла на порозі масштабної реформи, яка тривала до початку і триває нині – під час повномасштабного вторгнення окупантів на територію нашої країни. Розроблення, ухвалення і реалізація положень Концепції Нової української школи, ухвалення Закону України «Про освіту», низка нормативних документів, які регулюватимуть роботу закладів освіти, – це основні події наступного (сучасного) етапу розвитку освіти. Вони радикально вплинуть на всі аспекти функціонування закладів і установ, які забезпечують післядипломну освіту педагогів, оскільки якісно відрізняються від попередніх. Зокрема це і постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 «Про підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників», відповідно до якої відбулися кардинальні зміни в післядипломній освіті.

Аналізуючи специфічні ознаки третього періоду, значущими ми вважали відповідні напрямки розвитку системи. У розбудові системи підвищення кваліфікації вчителів у незалежній Україні (1991–2016 рр.) важливим залишався принцип гуманізації освіти фахівців. Акцентування на розвитку освітніх систем, у фокусі яких перебували індивідуальні потреби і потенційні можливості не тільки вихованців, а й учителів, мав би сприяти гармонізації розвитку особистості педагога впродовж його професійного життя – генези, особистісного культурного зростання, постійного вдосконалення. Тож проблеми забезпечення якісної освіти її здобувачів та професіоналізації вчителів упродовж їх кар'єри не втрачали актуальності. Водночас набували обертів проблеми професійного вигорання вчителів, основними проявами якого визначається фрустрація, байдужість, перевтома, неврози, хронічні захворювання тощо.

Для цього періоду також характерною рисою залишалося падіння престижу професії та недостатня економічна, соціальна й правова захищеність учителя. Характерними ознаками освіти зазначених років були також вимоги виконання вчителями функцій, не передбачених переліком посадових обов'язків, надмірна звітність і бюрократизм, пошук спонсорів для покращення матеріально-технічної бази, що залишалося незмінним аж до початку повномасштабного вторгнення (фактично війни від 2022 року). Усе зазначене, звичайно, не надихало педагогів на творчу працю, обрання адекватних акмеорієнтирів у власному розвитку.

Вивчення тогочасного забезпечення шкіл педагогічними кадрами дало змогу констатувати переважно їх достатню кількість, водночас дослідники визнавали нестачу вчителів з позитивним світосприйманням й оптимістичним ставленням до життя. Не всі вчителі початкової школи підтверджували зацікавленість у вивченні нових методик, технологій, виявляли бажання впроваджувати їх у освітній процес. Освітнян турбували низькі зарплати, недостатнє навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення, зокрема недосконалі підручники, перевантажені навчальні програми, що не завжди відповідали природовідповідному розвитку дітей. Упродовж зазначеного етапу неодноразово спостерігався відтік кадрів зі школи.

Стосовно третього періоду варто також назвати важливі події, що дають підстави для виокремлення нових підетапів: початок війни 2014 року, у результаті чого було трансформовано систему роботи з дипломованими педагогами трьох потужних регіонів України – Донецької, Луганської областей та Автономної республіки Крим. Уже тривалий час по суті зруйновано та до сьогодні поки що належним чином не відновлено діяльність значущих структурних компонентів освітньої системи України, які перебувають в умовах релокації. Працівники цих закладів продовжують зберігати й поширювати унікальний регіональний педагогічний досвід, проте констатують, що галузь зазнала і продовжує зазнавати значних утрат.

Події, які призвели до масштабних змін в освіті, не були очікуваними та передбачуваними, тому зрозумілими стали нововведення, проблеми й навіть трансформації як у діяльності початкової шкільної, так і функціюванні післядипломної педагогічної освіти [5].

Керівництво галузю того періоду часто змінювалося, що спричинювало зміни вектору її розвитку. Водночас основною умовою оптимізації шкільної освіти визнавалися розвиток культури мислення в молодого покоління, виховання дбайливого ставлення до себе, інших людей, навколишнього світу. Перманентні освітні нововведення, спрямовані на виконання цих та інших освітніх завдань, все-таки згодом перейшли у стадію освітньої реформи, яка об'єднала різні вектори й акумулювала їх у концепцію Нової української школи. Першочергову ж роль у цих процесах мав відігравати вчитель з належним рівнем підготовки до роботи в оновлених освітніх умовах.

Ще одним напрямком підготовки педагогічних працівників у вітчизняній освіті аналізованого періоду було питання соціалізації молодого покоління. Деструктивні прояви, характерні для суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку української держави на тому етапі, потребували організації комплексних заходів щодо боротьби з дитячою безпритульністю, занедбаністю, асоціальною, девіантною поведінкою дітей та підлітків, соціальним сирітством. Освітняни перебували в активному пошуку можливостей забезпечення соціального захисту дітей, їхніх прав відповідно до міжнародних угод і чинного вітчизняного законодавства. Одним з обов'язкових кроків розв'язання окреслених проблем визначалася активізація підготовки педагогічних кадрів, а саме соціальних педагогів, психологів, вчителів, класних керівників із профілактики, попередження таких явищ та організації продуктивної виховної роботи з дітьми вказаних груп. У цьому переліку були і вчителі початкової школи.

Наголошуючи на зниженні в той час антидевіантного імунітету школярів, В. Вовк зазначав, що тенденціями сучасної освіти стали спад інтересу до навчання в учнів, відсутність ефективності виховної роботи в закладах загальної середньої освіти, погіршення дисципліни, зростання кількості важковихованих, соціальнозанедбаних дітей і підлітків, збільшення правопорушень, скоєних неповнолітніми [1]. Дослідники наголошували на важливості належної підготовки фахівців початкової ланки освіти до відповідної роботи в неперервній освіті.

З цією метою було розроблено, обґрунтовано й упроваджено відповідну систему роботи в курсовий і міжкурсний періоди підвищення кваліфікації та через самоосвітню діяльність упродовж усього професійного життя педагога. Належна її організація відкривала значні можливості для оптимізації процесу професійного вдосконалення фахівця, забезпечення умов неперервної освіти впродовж життя, своєчасного розв'язання актуальних освітніх проблем, що виникали у зв'язку зі змінами в різних сферах життя суспільства.

Зміст такої підготовки включав реалізацію низки педагогічних умов, застосування дієвих форм, методів роботи з педагогами. Цей процес набував ефективності за умови вмотивованості педагогів до професійного розвитку та виконання означеної діяльності; уточнення ними сутності поняття «соціалізація», отримання уявлень про специфіку роботи з дітьми різних груп; вироблення у вчителів певних фахових умінь і навичок; спрямування на оволодіння ефективними формами і методами; нових професійно-особистісних якостей.

Висновки. Отже, вивчення джерельної бази показало, що період від 2012 до 2016 року не мав суттєвих змін і трансформацій у діяльності закладів як шкільної, так і післядипломної освіти, відповідно до попередніх років третього, виокремленого нами етапу розвитку. У 2013-2016 рр. у контексті екологізації освіти продовжувалися пошуки нових механізмів, стратегій розвитку вітчизняної післядипломної педагогічної освіти. Тобто третій (модернізаційний) етап охоплює тепер межі від 1991 до 2016 року. Він, як і раніше, визначається як етап розбудови післядипломної освіти вчителів початкових класів – складника структури неперервної освіти України. Межами його підетапів названо: 1) 1991–2001 рр., що визначалося загальними трансформаційними процесами в післядипломній педагогічній освіті України перших років незалежності; 2) 2002–2016 рр. – реконструкцією змісту і методології післядипломної освіти вчителів початкових класів в умовах інноваційних освітніх перетворень. Тепер верхньою межею періоду вважатимемо ухвалення Концепції Нової української школи (2016 р.) та Закону України «Про освіту» (2017 р.), які відкривають нову сторінку в історії вітчизняної педагогіки та освіти.

Незважаючи на складні умови в країні, які визнають нині екстремальними, турбулентними, кризовими, проблеми неперервної освіти продовжують привертати увагу представників вітчизняної наукової думки й освітянської спільноти. У фокусі нашого наукового пошуку генеза післядипломної педагогічної освіти в Україні та нові етапи її розвитку. Розширення хронологічних меж дослідження охоплюють тепер період від 1948 року й до сьогодення. Тому перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо виокремлення й обґрунтування сучасного етапу (етапів) періодизації розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Вовк В. П. Психологічна підготовка вчителя початкових класів до роботи із соціально занедбаними учнями : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2007. 254 арк.
2. Гладуш В. А. Теорія і практика післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03. Київ, 2013. 41 с.
3. Дьяченко Б. А. Розвиток професіоналізму молодого вчителя в системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2000. 19 с.
4. Жорова І. Я. Теоретико-методологічні засади розвитку професіоналізму вчителів у системі післядипломної освіти України в 40-х роках ХХ – початку ХХІ століття: монографія. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. 384 с.
5. Примакова В. В. Післядипломна освіта вчителів початкових класів в Україні: генеза та перспективи: монографія. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. 320 с.

6. Примакова В. В. Розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (1948–2012 рр.): узагальнення результатів дослідження. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Випуск 34. С. 266-273.*

References:

1. Vovk, V. P. (2007). *Psykhologichna pidhotovka vchytelia pochatkovykh klasiv do roboty iz sotsialno zanedbanymy uchniamy* [Psychological preparation of a primary school teacher for work with socially neglected students]. (Candidate’s Thesis). H. S. Kostyuk Institute of Psychology of National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
2. Hladush, V. A. (2013). *Teoriia i praktyka pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity defektolohiv v Ukraini (druga polovyna XX - pochatok XXI stolittia)* [Theory and practice of postgraduate pedagogical education of defectologists in Ukraine (the second half of the 20th – the beginning of the 21st century)]. (Extended abstract of Doctor’s thesis). Kyiv [in Ukrainian].
3. Diachenko, B. A. (2000). *Rozvytok profesionalizmu molodoho vchytelia v systemi pislidyplomnoi osvity* [Development of the professionalism of a young teacher in the system of postgraduate education]. (Extended abstract of Candidate’s thesis). Kyiv [in Ukrainian].
4. Zhorova, I. Ya. (2014). *Teoretyko-metodolohichni zasady rozvytku profesionalizmu vchyteliv u systemi pislidyplomnoi osvity Ukrainy v 40-kh rokakh XX – pochatku XXI stolittia* [Theoretical and methodological principles of the development of teacher professionalism in the system of postgraduate education of Ukraine in the 40s of the 20th - early 21st centuries]. Kherson [in Ukrainian].
5. Prymakova, V. V. (2015). *Pislidyplomna osvita vchyteliv pochatkovykh klasiv v Ukraini: geneza ta perspektyvy* [Postgraduate education of primary school teachers in Ukraine: genesis and prospects]. Kherson [in Ukrainian].
6. Prymakova, V. V. (2017). *Rozvytok pislidyplomnoi osvity vchyteliv pochatkovykh klasiv v Ukraini (1948-2012): uzahalennia rezul'tativ doslidzhennia* [Development of postgraduate education of primary school teachers in Ukraine (1948-2012): generalization of research results]. *Pedagogical Almanac*, 34, 266-273 [in Ukrainian].

*Prymakova V. V.,
orcid.org/0000-0002-8914-6748*

**MODERNIZATION STAGE OF PERIODIZATION OF DEVELOPMENT
OF POSTGRADUATE EDUCATION OF PRIMARY TEACHERS IN UKRAINE:
EXPANSION OF CHRONOLOGICAL BOUNDARIES**

The article is devoted to the characteristics of the third (modernization) stage of periodization of development of postgraduate education of primary teachers in Ukraine. The study of modern scientific and pedagogical literature on the topic, archival sources, new regulatory and legal documents, taking into account the influence of certain factors and trends made it possible to consider more broadly the current problems of development of postgraduate education in Ukraine.

The transformation of its goals and objectives, changes in structure and methodology, gradual expansion of functions and areas of activity led to the emergence of new productive forms of organization of the system, characteristic of the period from the beginning of the 21st century to the present. During this period, the prerequisites and new approaches to the development of postgraduate education for primary school teachers in Ukraine were already clearly visible this made it possible to further distinguish its stages.

The article presents the criteria and indicators underlying the periodization developed by the author, and defines and briefly characterizes the previously identified stages and substages. It further substantiates the need to extend the chronological boundaries of the third period, thereby introducing an additional substage.

The study of the source database showed that the period from 2012 to 2016 did not have significant changes and transformations in the activities of both school and postgraduate education institutions by the vast majority of indicators. In these years, in the context of the greening of education, the search for new mechanisms and strategies for the development of domestic postgraduate pedagogical education continued. At the same time, one of the negative factors influencing the development of the system was the beginning of the war in 2014, as a result of which the system of

work with certified teachers of three powerful regions of Ukraine was transformed. For a long time, significant structural components of the education system have been essentially destroyed and have not been properly restored to this day. They were relocated to other cities of Ukraine and are, although with state support, in difficult conditions of uncertainty.

The expansion of the chronological boundaries of scientific research now covers the period from 1948 to the present. Therefore, we consider the isolation and justification of the current stage (stages) of periodization of the development of postgraduate education of primary school teachers in Ukraine to be promising.

Key words: postgraduate education, primary school teachers, periodization, stages of development, development trends.

Дата надходження статті: 14.10.2025 р.

Прийнято до публікації: 23.10.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Семеновська Л. А.

УДК 373/374.015.3:796.011.3]-053.6(477):930

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi60.689>

Болотникова Т. Г.*,
orcid.org/0009-0003-2826-2491

ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ФІЗКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ ПІДЛІТКІВ У ШКІЛЬНИХ ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті здійснено історіографічний аналіз проблеми фізкультурної освіти підлітків у шкільних та позашкільних закладах України упродовж першої половини ХХ – першої половини ХХІ ст.

На основі проаналізованого тлумачення «історіографія» здійснено узагальнення історіографічних здобутків щодо окресленої проблеми розвитку фізкультурної освіти підлітків у закладах шкільної та позашкільної освіти (перша половина ХХ – перша половина ХХІ століття). Обґрунтовано актуальність дослідження в умовах зниження рівня рухової активності молоді та зростання показників захворюваності, що зумовлює потребу переосмислення теоретичних і методичних засад організації фізичного виховання підлітків. Визначено мету статті – систематизувати та критично осмислити наукові джерела з проблеми розвитку фізкультурної освіти підлітків у шкільному та позашкільному середовищі.

Розкрито методологічні засади історіографічного підходу та проаналізовано праці вітчизняних і зарубіжних дослідників. Узагальнено наукові доробки О. Бутовського, І. Боберського, С. Гайдучка, П. Франка, С. Русової, Я. Чепіги, Г. Ващенко, С. Сірополка, В. Сухомлинського, а також сучасних учених Т. Круцевич, Б. Шияна, О. Дубогай, М. Зубалія, А. Цюся, О. Худолія та інших. Установлено, що в різні історичні періоди модель фізкультурної освіти трансформувалася від національноорієнтованої та патріотичної концепції початку ХХ ст. до мілітаризованої й нормативно-спортивної системи радянського періоду, а наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття відбувся перехід до особистісноорієнтованої та здоров'язбережувальної парадигми. Схарактеризовано сучасний етап розвитку фізкультурної освіти підлітків, що визначається диференціацією підходів, варіативністю змісту програм, посиленням ролі мотивації та самоконтролю, інтеграцією шкільної й позашкільної діяльності. Зроблено висновок про потребу подальшого міждисциплінарного дослідження проблеми з урахуванням сучасних випробувань, зокрема інклюзії, цифровізації та зниження рухової активності підлітків.

Ключові слова: освіта, фізкультурна освіта, підлітки, шкільна освіта, позашкільна освіта.

*© Болотникова Т. Г.